

Franse tijd

De schilderopdracht aan Tichelaar voor twee grote moentableaus zal zeer welkom geweest zijn, want het viel in een economisch moeilijke periode. Het 'Koningrijk Holland' in de jaren 1806-1810 vormde onder Lodewijk Napoleon nominaal een zelfstandig land, maar was in de praktijk een vazalstaat van het impérium van Napoleon. De oorlogen uit de Franse tijd leidden in deze jaren tot invoer van een dienstplicht en tot het Continentaal Stelsel dat de handel met Engeland praktisch stillegde.

De nieuwe overheid verzamelde veel kennis en bestoekte de gemeenten met vragen en statistische formulieren. Vanuit Makkum werd in oktober 1808 gemeld dat de beide gleibakkerijen voorheen 'nogal tamelijk bloeiende' waren maar nu 'door het verminderd vertier na de kleine oost [de Oostzeehandel] seer kwijnende' waren. Het bedrijf van de familie Kingma is enkele jaren later gestopt. Vanuit Bolsward meldde de men hetzelfde jaar dat de tegelbakkerij het komende voorjaar zou

stoppen. Waarschijnlijk lag de productie daar al rond 1800 stil en wilde men met deze opgave nog extra onderstrepen dat het slecht ging. In Harlingen werd de situatie op gelijke wijze beschreven.

Uiteindelijk overleefde slechts de helft van de Friese gleibakkerijen de Franse tijd. Verkoop van voorraden ging nog lang door, de twaalf schein-tableaus in Café-Restaurant De Prins in Makkum (foto) zijn pas na 1825 uit de restanten van Kingma aangekocht.

Sleutelstuk uit het werk van Douwe Klazes

Binnen een rijke omlijsting met bladmotieven en voluten zien we een achtkante stellingmolen afgebeeld. De lange zaagschuur bij de molen en een houtvlot dat over het water wordt vervoerd maken duidelijk dat het hier om een houtzaagmolen gaat.

De voorstelling zelf is vrij naïef geschilderd. De lucht is regelmatig gevuld met wolken, die elk op dezelfde manier zijn opgebouwd: uit een driehoekige vorm van een vijf- tot tiental bolletjes, die van links belicht worden. Het water bestaat uit rechte streepjes en het perspectief in de bebouwing ontbreekt. Dat neemt niet weg dat het een aantrekkelijk, decoratief geheel vormt met een voorstelling die niet tot het standaardassortiment van de Friese tegelbakkers hoorde.

En daardoor is het ook een sleutelstuk in de reconstructie van het werk van de Makkumer tegelschilder Douwe Klazes (1767-1815). In de loonboeken van Tichelaar valt immers te lezen dat hij op 17 december 1808 betaald werd voor het maken van '2 stukjes op yder een houtmolen, yder stukje 63 steeven'. Dat ging om een eenmalige, bijzondere opdracht, en ons tableau telt inderdaad 63 tegels (zeven hoog en negen breed).

Douwe Klazes Hofstra, geboren en getogen in Makkum, kwam op ongeveer zestienjarige leeftijd te werken bij Tichelaar waar hij het schildersvak leerde van de 43 jaar oudere Gatsje Sytjes. Deze bleef eerste schilder tot rond zijn zeventigste, pas in zijn laatste jaren gingen er geleidelijk meer bijzondere opdrachten naar zijn opvolger. Vanaf 1796 staat de naam van Douwe Klazes helemaal bovenaan de lijst van schilders in de loonboeken vermeld. Hij signeerde zelden, er is alleen een visvergiet uit

1787 met de letters DK. Maar omdat hij zeker achttien jaar de eerste schilder was en sommige tableaus, zoals de houtzaagmolen, herkenbaar in de ovenboeken staan, kan het werk van deze anonieme ambachtsman toch goed herkend worden. In de loop van een onderzoeksproject naar het Fries aardewerk, dat door onder anderen Pieter Jan Tichelaar en Jan Pluis is uitgevoerd, konden zo'n 170 stukken aan Douwe Klazes worden toegeschreven.

Arbeidershuisjes

Maar hoe komt het dan dat de loonboeken 'twee stukjes' vermelden (volgens de ovenboeken: '2 schoorsteenstukjes')? Er is inderdaad een tweede bekend, en beide bevonden zich tot in het begin van de twintigste eeuw in twee arbeidershuisjes in de Greate Gaest in Langweer. Dit stuk land werd rond 1906 gekocht door Dirk van der Leij, die er een olieslagerij bouwde. Zijn zoon W.T. van der Leij schreef veel over de geschiedenis van Langweer en was ook nieuwsgierig naar de achtergrond van de twee molen-tableaus, die na verkoop van de huisjes in het bezit van de familie bleven. De overlevering wilde dat er een molen bij had gestaan en dat de eigenaar in de huisjes woonde. Die molen was echter niet in de archieven te traceren, waarbij het overigens niet hielp dat de tableaus aanvankelijk veel vroeger, rond 1700 gedateerd werden. Omdat we nu vrij precies weten

dat de tableaus in december 1808 geschilderd zijn, midden in de Franse tijd, is het mogelijk om veel gericht te zoeken in de vele statistische opgaven die het dorpsbestuur toen aan de nieuwe overheid moest doen. En dan blijkt dat er inderdaad rond 1807-1808 een molen is gebouwd door jhr. mr. Assuërus Vegelin van Claerbergen. Enkele maanden na zijn overlijden staat er op 16 juni 1820 een advertentie in de *Leenwarder Courant*: 'Uit de hand te koop: Een welbeklante en voor weinige jaren gebouwde houtzaagmolen, staande zeer geschikt aan het water te Langweer, (...) zoo mede de kolk bij den molen, (...) benevens de nieuwe huizinge voor twee knechten'. Dat zijn dus de huisjes waarvoor de tegeltableaus gemaakt werden.

Drie jaar later werd de molen overgenomen door de houthandelaar Jan Loos om af te breken en in Blokzijl opnieuw op te bouwen. Daar is de molen in bedrijf gebleven tot een fatale brand in 1889. De tableaus, waarvan er één in het Nederlands Tegelmuseum te zien is, vormen de belangrijkste herinnering aan deze molen.

• Johan Kamermans is conservator van het Nederlands Tegelmuseum in Otterlo

• Dit was de laatste bijdrage aan de rubriek Museumparels van het Tegelmuseum. Vanaf volgende week neemt het Museum in Den Haag het stokje over